

gondolta, hogy a magyar építészeti hagyományban ez a forma a legalkalmasabb a nemzet önérzetének központjában álló emlékmű kialakításához. Érdekes módon a pályázatra több ilyen kupola forma érkezett (Komor és Jakab a magyar címer hármashalmát alakították épületté). Ez a forma az időszerűségünk előtti évszázadokra nyúlik vissza, úgy is mint valódi boltozat, de többnyire álboltozat formájában, amilyen a kisázsiai Atreus kincsháza. A szerkezet lényege, hogy egyre kisebb átmérőjű kőköröket raktak egymás fölé. Ez a forma ágakból rakott vázzal vagy csak agyagból tapasztva ismert a sütőkemencéknél, gabonavermeknél, állattartó épületeknél, a mai napig építenek ilyet az Alföld déli részén. Említettem már, hogy ez a leggazdaságosabb szerkezeti forma is, Gaudí talán nem tévedett, amikor Amerikába ilyen parabolikus felhőkarcolót tervezett. Itt igazán világos a századforduló úttörő gondolatainak időszerűsége, ha a legújabb londoni és ázsiai felhőkarcolókra gondolunk.

Toroczkai Wigand Ede Gárdonyi Géza mauzóleumát is parabolakupola formájúra tervezte, a magyar kultúrkörben ez a motívum elsősorban temetkezési funkcióban jelenik meg. Az egymás mellé sorolt parabolaívek viszont a huszas évek egyik igen gyakran alkalmazott szerkezeteként terjedt el Európában, főleg Hollandiában és Finnországban, ipari épületektől az expresszionista templomokig. Szomorú képpel zárom az előadást, egy I. világháborús katonai raktár látható a felhasználásra váró öntöttvas sírkeresztek százaival. Arra szeretnék emlékeztetni, hogy az ember képes szembeszállni a hatalmas szellemi áramlatokkal is, amelyeket könnyű félresiklatni. De az I. világháború katasztrófája ellenére tovább élnek olyan századfordulós gondolatok és motívumok, amelyek az európai építészet számára továbbra is nélkülözhetetlenek.



Lajta Béla: Kossuth-mauzóleum terve, 1901



Első világháborús sírkeresztraktár, Galícia



Toroczkai Wigand Ede: Kultúrpalota, tükörterem ablakai: sátoros palota, Csaba bölcsője, Réka asszony kopjafája, Marosvásárhely 1909-13

Kőszeghy Attila

A PERIFÉRIA ERŐI

Az organikus építészet és szomszédai

Egy megrázó erejű templom-makett internetes képe indított arra a gyűjtögető tevékenységre, amely hivatott megvilágítani, miért nem ráznak meg hazai szerves építészeteink alkotásai ritka kivételektől eltekintve, és vajon miféle kísérletek folynak a nagyvilágban az emberi szellemnek és szellemességnek is helyet adó terek formálására? Milyen szerepet játszik a hazai szerves építészet e kísérletek körében? Az internetes kutakodásra épített összkép nyilván töredékes. *(Az előadást eredetileg kísérő internetes képanyag nem volt alkalmas közlésre, ezért azok helyettesítésére a legutóbbi velencei építészeti biennálé katalógusának anyagából válogattunk hasonló képeket. szerk.)*

A megcsodált baha'i templom teste mint foszforeszkáló, húsos élőlény fonódik rá az alászorult térre. Vágyunk arra, hogy kiderüljön, ez valódi épület. Sérülékenység, puha határolásai, a „normális” épületek kiábrándító praktikus részleteinek hiánya természetszerűvé varázsolja, inverz-barlanggá, amely nem védő-óvó hely, hanem védelemre szoruló épülettény és a természetbe szőtt emberi létezés szellemi programjának őrzője is. Utóbbi olyan értelemben, ahogyan az orfűi forrásház.



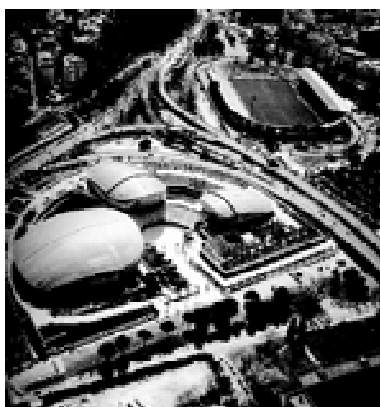
Baha'i templom (Chile) modellje



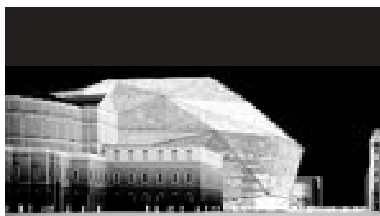
Paul Andreu: opera, Peking, 2002



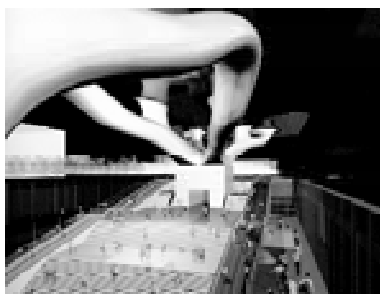
Sarc Arch.: zenei központ, Helsinki, 2000



Renzo Piano, zenei központ, Róma, 1994



Perrault: opera, Szentpétervár, 2003



Arata Isazaki: pályaudvar, Firenze, 2002
Ocean D.: üdülőfalu, USA, 2003



Élőlény-imitátorok bátor öko- és bioépítész játszanak

Egyre gyakrabban találkozunk azokkal a bizarr, lényyszerű épületekkel, amelyek feledtetni próbálják, lepezik a mindennapi polgári életvitel rettenetes egézsét. Nem a polgári lét sablonosságát, hanem a természettől elszakíttottságát, a tisztulás helyett működő tisztítást, a napszakoktól független tevékenységeket, az eltávozások és érkezések, az anyagcsere, a kapcsolatok kitalált vagy kényszeres rendszerét. A szakrális vagy akár az ipari épületek nem jelzik olyan élesen az emberi életvitel tényei és vágyott értékei közötti feszültséget, a szellemi és testi rothadásra kényszerített lények egyéni kitérés kísérleteinek bolondsággá, hóborttá lefokozódását, mint a családi otthonok köré kitalált lény-házak. Jellemző az igencsak termékeny alkotó, Eugene Tsui *Evolutionary Architecture* címmel írt művének alcíme: *A természet mint a tervezés alapja*. Nem az emberi társas és magánélet tehát, hanem az annak ágazatát adó, attól igencsak különböző szerveződésű, a tudatos létet tervező, tudatosan emlékező szellemtől távoli létforma kap uralkodó szerepet.

A természeti formák imitációjával elérni vélt természetközelség gusztustalan és izlésebb változatai a működések ésszerűtlenségével, a mintául vett lények formaalakító szabadságának kiáltó hiányával jelennek meg. Kényszerrel érzünk arra, hogy a kimerévített, befagyasztott formákat és színeket lehántsuk, és örülnénk, ha a túl munkai igényes díszletek alól előbújó, jókedvű emberek fogadnának, nem nedves tenyérrel elismerésre sóvárgó, beteglelkű építészek.

Steve Kornher mexikói betontészta házai, gyurma-építményei, turisztikai látványossággá becsomagolt lépcsői között percekig elfelejthetjük a közöttük-bennük zajló szellemi szikrázásokat nélkülöző hétköznapi életet. Telítődünk a forma-ötletek tömegétől, és sajátos éhséget érzünk a kevesebb formára, amelynek csendességében valódi emberi testekkel, ránk figyelő, bennünket értő partnerekkel érintkezhetünk.

Feltételezem, hogy a gerinctelen tésztaformák és az önkiherelő gépies geometrikus formák között van egy harmonikus átmeneti zóna, sugárzó eleganciával és másokba nem taposó féktelenséggel. Feltételezem, hogy a választottnak vélt formákkal kitaláljuk nem választott erkölcsi világunkat. Ha tudatosan tőlünk idegen formákkal manipulálunk, akkor tegyük kevés formával, jobb, ha mindig a legrövidebb aláírást hamisítjuk.

Az élőlény-imitációk és a lényekre utaló építményfelszínek „erkölcs-csontozata” között óriási a különbség, és biztosra veszem, hogy a természeti formák sokféleségének, véletlen szabálytalanságainak, átmeneteinek rendületlen megidézésében megnyilvánuló emberi tartás ad esélyt arra, hogy a pillanatnyitól az élethosszon túli működésekre egyaránt ráhangolódva, e működésektől finoman elkülönítve *létezzünk*.

Látom, ahogyan a mesterkéltség egyszerűségbe fulladt építészek riadtan keresik azt az elképesztő egy, legfeljebb néhány elegendően agresszív vagy feltűnően ürességet érzékeltető nézőszöveget és részletet, amely a húszas évek építészeti frissességének plagizátor öregjeiből dicséretet válthat ki, ami hullaszagukat új hullaillattal frissítheti fel.

A műalkotás önmagában hordja megfejtésének kulcsát – hallunk ilyenféle ostobaságokat. Összekeverjük azt az elemi elvárásunkat, hogy az egy alkotáson belüli formák és formakapcsolódások ismétlődése könnyített műzabálásra adjon módot azzal az elvárással, hogy – akár friss szerelmeink arca a nász pillanataiban – műveink kimeríthetetlen tapasztalások, szemlélődési kalandokat kínálnak az elhajlások, felületkörvonalak, elszíneződések sokaságán át. Ne tíz perces kielégítő, hanem nyilvánvalóan egybetartozó, egyszeri és egyetlen létezésre összeszerveződött lények legyenek. Esélyt adjanak olyan összehangolódásra, amelyben egyedüllétünkben önfeledten kiléphetünk. Egy kövekből, téglákból összerótt valami nyilván nem azzal reagál, hogy pófátlanul visszaszól, hanem a másként észlelés, a mértékkel változó olvasatok forrásaként, így megóvó képességétől elválaszthatatlan veszélyeztetettségével, megóvás-igényével, de kizárva a megóvás kisszerű és ideiglenes eseteit.

A kimeríthetetlen, ám nem számtalan keményen eltérő olvasat lehetősége nyilván nem a falak és tetők összerakásának technikájában rejlik, hanem abban a tervezői megoldásban, amely az építmények és a használók-szemlélők közötti *kapcsolattartás útjait kényszerekkel gazdagítja és szűkíti egyidejűleg*.

A modernek a hétköznapi vegyesség, a testi nyomorúságokkal terhes vegetatív működések tárgyi világának elkerülésére adnak esélyt. A sterilitás csendjével kínálnak meg. Monotonitással, töretlen ismétlődésekkel mossák ki látóterünkben, élményeink

köréből a ritmustalan vagy csorbán tagolt, széthullott dolgokat. Más olvasatban saját gusztustalanságunk, torzulásaink észlelésére kényszerítenek, zsigereinkig hatóan, némi elegancia felé ösztönözve.

A tésztaépítők többnyire vakok. Érzéketlenebbek a moderneknél. Minthogy saját szellemi büzüket nem érzik, tolakodóan és próféta hevível kínálják romlott kotyvalékaikat. Régi jó receptekre hivatkoznak és a nagy összefüggések ösztönös megérzésére való képességeiket sejtetik. Valójában lusták a gondolkodásra, és szinte kivétel nélkül – akár a modernek – imitátorok. A keleti misztika és a közösségbe olvadás fontosságát emlegetik, de mivel a legnyugatibb hiú magamutogatásra vágyók, az első utcasarkon eladják magukat. A megvilágosodás fontosságát emlegetik, de mivel tudják, hogy a meditáció leválasztása napi indulataiktól, vágyaiktól nem történhet meg, folyamatosan hazugságban élnek. A formálás aszketizmusának úttörőit náluk többre kell becsülnünk.

A tésztaépítők körében nem az úttörőknek, hanem a temetőközelieknek van több esélyük az igazmondásra. Azoknak, akik belefáradtak abba a tapasztalatba, hogy az építészeti arcformálás igénye szinte örökké beleütközik a sematizáló – nem egyszer teljesen racionális – formátlanító törekvéseibe. Igen gyakran felmerül az az el nem hanyagolható szempont, hogy az építmény zárható, fűthető terének kell elsőséget adni a térhatárolás halasztható csiszolatásával szemben. Csakhogy a bonyolult formák durvított változata is annyi fáradsággal valósítható meg, hogy a további alakítgatás gondolatát is igyekeznek az építő – valljuk be, a vele küszködő építés is – elkerülni. Tésztaépületet több ütemben építeni azért sem lehet, mert a tésztaformálás módja tekintetében a tészta tervező éppoly állhatatlan, ahogyan bármely szenvedélybeteg. Növekszik az az építészeti bonyodalom, amely elegendő alkotói önelégültséget ígér, és fokozódik a kín akkor is, ha az építő már belegebed az építész formálási árnyalat-igényeinek követésébe. Kínzó vágy, pillanatnyi élvezet és undor váltakozásában odavész az építész hite mind saját képességében – hogy eltalálja, mennyivel kell fölélni a célnak a telitalálathoz –, és a megvalósítás jelentőségében, hiszen egyáltalán nem hullanak el az elrontottnak érzett épületek építői, büntetlenül igénytelenkedhetnek, és aranyos gyermekekkel vidáman kirándulhatnak ide-oda.

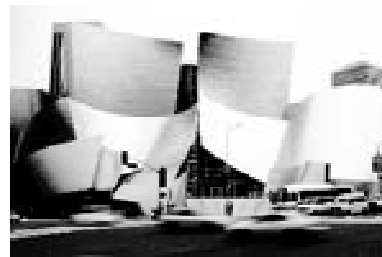
Többhónapos kutakodás keretében megpróbáltam a globális műérték-igazoló vállalkozásoktól független szemmel körülnézni a nagyvilágban felbukkanó lényserű formákat építők és a szervesnek mondott – mert számtalan ki nem fejtett funkció, összefüggés létét is feltételező, azok érvényesülésére is esélyt adó – építészeti művei körében. Jól esett azokat olyan halmazokba kényszeríteni, amelyek feliratai talán leginkább pszichiátriai betegségtípusok megnevezéseire hasonlítanak. Abból a meggondolásból, hogy minden építészeti jelenséget lehet olyan szemüveggel nézni, amelyen át az valamiféle patológikus esetté minősül, megengedve, hogy ettől az építész még nem zárt osztályra való.

Elsősorban azt a határzónát kerestem, ahol a mértéktelen tésztaépítész, bioépítészlet különválik a formaválasztás lehetőségeit a házak működésének gazdagságához arányosító építészettől, ahol a hajlított formák gazdagsága mellett még használható nyílászárók létezhetnek, ahol nem szűnik meg a lehetőség a tárgyak falakra akaszthatóságára, és a házak működése nem merül ki a konvencionális lakófunkciókat szolgáló berendezések legömbölyítgetésében, hanem felmerülnek olyan térrészek, berendezések is, amelyek *a másként-használat kifejtetlen lehetőségeinek is esélyt adnak*.

Egymásba ütköző erkölcsi álláspontok halmazában vergődve különösen felerősödik a vágyunk arra, hogy egyetlen, egyszeri és szét nem darabolható létezőként ne mások által elvárt arcokkal – briliáns technikával cserélgetett álarcokkal – vergődjünk. De van okunk feltételezni: az őszinteség követelményének engedve az esélyét is elveszíthetjük annak, hogy bárki bármiféle elvárással ránk tekintsen. Óseink a mindenség felé fordulás rítusai során festették át arcukat. Mi talán csak e rítusok utánzatai perceiben töröljük le álvonásainkat, és ehhez a fordított megoldáshoz elég sok festék kell. Vajon a másként-használat épített lehetőségei egy nyugalmasabb, kevésbé kusza erkölcsi létezésre vagy a hazudozás, bujkálás még fortélyosabb megoldásaira adnak több esélyt?

Bioépítészet

Javier Senosiain nagyhatású könyvet jelentetett meg Bio-architecture címmel. Saját lakását mint organikus építészeti alkotást mutatja be. Mario Moscoso az organikus építészet egyik sajátos válfajaként kezeli a bioépítészetet, saját munkáit ebbe a keretbe helyezi.



Frank O'Gehry: Walt Disney hangversenytér, Los Angeles, 1989-2003



Hadid: Guggenheim múzeum, Tajvan, 2003



De Zwarte Hond: irodaház, Nijmegen



ONL: közösségi épület, Hollandia, 2001
Acconci: Mura-sziget, Graz, 2003





EMBT: piaclefedés, Barcelona, 2001



Nox: irodaház, Warwickshire, 2000



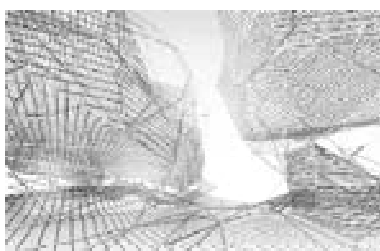
Alsop: múzeum, Liverpool, 2004



Wilkinson: kiállítási pavilon, London, 2003



Nox: kiállítási pavilon, Zeeland, 1997
Ocean North: zenei központ, Jyväskylä, 1997



Számos olyan új építészeti törekvést látunk, amelyek a formaalakítás valamiféle generálódási, kifejlődési kulcsait vélik sejteni. A *Genetic architecture* magyarul a genetic szó tucatnyi értelmezése miatt csak körülírható. A keletkezés, kifejlődés, generálódás mozzanatainak építészeti formálásra, az önkéntes növekedés hajlamával aligha rendelkező építmények alakzatainak egymásra toldására vonatkoztatása médiaképes gondolat-termék. A bioépítészet homályos határain belül izgató szellemi kalandot kínál abszurdításával.

Plasztikusok

Az élővilág formáit és az élőlények generálódását mintázó építészek körénél tágasabb a direkt analógiáktól óvakodók köre. A *plasztikus építészet* kifejezés elegendően lazán fedi azt az építészetet, amely az élőlények felületeinek finom domborulásaihoz, horpadásaihoz hasonló felületekkel operál, és a mereven geometrikus formák, sík felületek esetén rendezetlenné ható nyílás-fal rendszerek számára egységbe ragasztó formálási technikát kínál, de arra is lehetőséget nyit, hogy a szigorúan vett használati funkciókhoz, a napi vagy szertartásszerű ünnepi használatához nem köthető funkciók érvényesülésére is esélyt ad. Mivel kevésbé él azzal, hogy ideologikus fejtegetésekkel, filozófiai problémafelvetésekkel is kidúcolja megoldásait, kevésbé is érik támadások.

Valkai Zoltán a plasztikus építészetre vonatkozó építész-megnyilatkozások sommázataként így fogalmaz: A jó plasztikus épületként megépített hajlék tehát funkciója szerint a természetet modellezve, illetve alapul véve és abba belesimulva felesleges terek nélkül szolgálja az embert és természetes környezetét. (Plasztikus építészet. A kishegyesi CAMPUS 2001 építészeti táborban 2001. július 3-án elhangzott előadás.) Szerintem az önjelölt és szakértők által beskatulyázott plasztikus építészek együttese távol áll attól, hogy a természetet modellezze, és igencsak tiltakozna a felesleges terektől tartózkodás feltételezése miatt, lévén elég homályos, miben áll e feleslegesség. Különösen bántó a plasztikus épület embert és természetes környezetét szolgáló szerepére utaló szöveg. A természetes környezetet szolgáló épület blódságától tekintünk el. Az embert szolgáló épület létesítésére törekvés funkcionalista nézőszögből talán elfogadható, de különösen idegen a plasztikus építészet művelői körében, akiknek kevésbé kell foglalkozniuk ilyen gondolatokkal, abban a hiszemben, hogy épületeik több szabadságot engednek az emberi életvitelnek, mint a merevebb doboz-terek. *A hajlított felületekkel formálás valójában olyan kötöttség-halmazt eredményez, amely a belső átrendezéseknek és a külső átalakításoknak igencsak ellenáll. Szerencsésebb azt kiemelni, hogy az elkülönült termékké nem váló alkotói kreatív folyamat a plasztikus épületben személyiség-lenyomatot hagy, amely az épületet használók személyiségképére is rávetül, ilyen módon tágítja ki látókörüket és változtatja meg a velük érintkezők rájuk – közvetve viszonyaikra is – vonatkozó meglátásait.*

A plasztikus építészet tágasnak vélt formáló mozgásterére valójában igen szűkös, és nyaktörő szakadékokkal szegélyezett. Ha a történeti építészet egyenes élekkel és szabályos elemi geometriai formákkal megjelenő pillér-gerendás, tagozatos formálás bármely mozzanata megtöri a tagolatlan felszíneket, vagy ha a térbeli görbületek egyenesekkel kirakhatók - például hiperbolikus héjaknál –, a karosszéria-felület rátetté silányul. A térben is csak körül- és átjárással, elidőzéssel kifejthető, síkban kifejthetetlen felszínek esélyt adnak belső áramlások befogadására. Garanciát azonban csak további kritériumok jelentenek.

A pillanatról pillanatra változó plasztikai leleményekkel elidőzés csak az embermérethez képest jelentős építményméretnek mentén, az egyszerre áttekinthetőség esélyének minimalizálása mellett vés friss mintázatot tér- és testélményeink körébe. Az ismétlődések szövetszerű sűrűsége plasztikai alapfelszínre képes alkotni, de e szövet domborodások, bemélyülések és szakadások nélkül idegen közeg marad. Ám még e kimozdulásoknak is szigorú szabálytalansági szabályoknak kell engedelmessékedniük. Az egyébként kifejtetlen, de lehetséges külső-belső keletkező-elmúló hatások egymásutánja mértani szabályos felszíni változásokat csak megközelítően idéz elő, de számos változás valóban megközelítően szabályos, tehát a magabiztos aszimmetria ugyanolyan alkotói gőgről vall, mint a teljes szimmetria harsogása.

Hasonlóan szigorú szabályok korlátozzák a torzulások határ-zónájának kialakítását. Ugyanaz a kidomborodási paraméter nem érvényes a domborodás teljes kerülete mentén. A kemény irányváltások, törések, szakadások bőséggel helyet kaphatnak, de

azok mérete, karaktere kényszerítő erővel meghatározza a hajlított felületek paramétereit és viszont. Még a szakadások sora is képezhet felszín-képletet, ahol éppen ezek inverzei, az összetapadások adhatnak esélyt az esetlegességek érzékeltetésére.

A dekonstruktív építészethez hasonlóan a plasztikus is csak annyira rugaszkodhat el az uralkodó, mereven geometrikus építészet megszokott formaképzésétől, hogy vonatkoztatási rendszerként még azokra építhesse a szabadságát kivívó szellem megjelenítőjének szerepét. A szabadabb megformálás széleskörű elterjedésének erőteljes gátat szab e szabad formálás valós térben megvalósításának horribilis költsége és a kivitelezői szellemi energiák iránti igénye. Az ökológikus építés felé is érdekes kapcsolata van: megvilágítja a földhözragadt energia- és anyagtakarékosság árnyékában elsikkadó, kreativitásra serkentő vizuális élménygazdagságot, az érzékelési képesség erőteljesebb „huzalozását” megalapozó építmény-vonásokat.

Organikus építészet tórusz felületen

A szerves építészet olyan módon tapad csápjaival más építményekhez, mintha a centrum ő lenne. Lehet, hogy viszonylag egyenlő távot tart a bio-, öko és más építészettől, de ahhoz, hogy ne vegyes pókhálószerkezetnek lássuk pók nélkül, kell egy kevésbé elvont arculatú integráló-sugárzó szellem-mag. A 'sugárzó' nem a környező sokféleségre tapad, nem annak sokféle arcát világítja meg, hanem azokat éppen kitakarja, ahogyan a Gropius-iskola tette a környező szikkadt historizáló sokasággal.

De az sem állítható, hogy valamiféle koncentrikus körök, gyűrűk mentén fogja össze a minőségeket. Az integráló erőt stabil, tartósan fennmaradó központ birtokolhatja. A szerves építészet pedig periférikusabb a periférikusnál. Mintha egy legkülső gyűrű lenne, mintha a legtöbb kedvezményt, kivételezést kicsalogató, 'leglátványosabb drámai' szerepben lenne igazán otthon. Egy stabil, de sugárzóerő nélküli, sötét infravörös zónában.

E leglátványosabb szerepre azonban számosan pályáznak. E felsőtét zónában kiegészítő látásfokozók működnek, számtalan üzleti akció bedarálja a hátrányos helyzetre bázisozókat. Egyetlen hátrányosságeladó akció média-hatása, agymosó képessége nagyobb lehet, mint évtizednyi csendes hátrányosító aktivitás.

Miként lehet értelmezni a Kós Károly Egyesülés jelentéktelen jelenlétre törekvését?

A hazai szerves építészet gyakorlóinak számára némiképp ismerős Rudolf Steiner 'titkos próféta', tény- és fikciókeverő. Ugyancsak önmagát centrumnak tételező nagyszerű köderegető, ugyancsak körülzaladja kora és az előző korok sokféle szellemi/vizuális találmányát, mintha azok önként járultak volna szellemi fénye elé. Cirkáló fárosz: annyira jelez irányt, amennyire az időszerű. Gyorsan kiderül, hogy a közeledni látszó partok érintésközélen eltűnnek, és a sokféle eltűnő partvonal eltűnés-szövétté épül át. Szövétté, amelynek nincs mintázata, nincsenek figurák, de van pulzálás, ritmus. Csak az van. Ezért nagyszerű Rudolf Steiner vagy Pap Gábor. Nincs értelme azt kérdezni, e szövet mely mezője kap lehetőséget önmagából-formaépítésre, dinamikusan változó figura-képlet formálódására.

A megengedő és tiltó, a legitimáló nem valamely külső erő, hanem a heterogén minőségekben is megalapozott, az egyenetlen potencialitás folytán *generálódó valódi centrum*. A perifériáról a centrumba sodródás kivételes esemény romantikus szemlélettel, de teljesen természetes a szerves építészet művelője számára. Kierőszakolni nem lehet, a periféria legszeléig sodródás utáni ajándék lehet. Csak a kiábrándulások szövetének színét kell követni.

A bio-organikusok, öko-organikusok, morfogenetikusok, plasztikusok és hasonlók keresztül-kasul közlekednek szférikus terükben, céljaik vannak és termékeik, folytonosan látszani, fennmaradni próbálnak. Időről időre az organikusok hiperbolikus terét érintik, de nem keresztezik. Sokan és sokféle módon fogalmazzák meg saját organikuság-peremfeltételeiket. Olyan sokan, hogy ezerféle part, lehatárolás vibrál közel és távol, különféle jelzők káoszába merül a szemlélődő. De szerencsés esetben távolságot tud tartani a vásári látszás igyekezetétől, érzékeli a mégoly eltérő egymásba olvadni, szövődni képes jelenségeket.

A szerves építészet átmenetesség-dilemmái

A modern építészet forma- és tárgyredukciói, életfolyamat-sematizálásai azt a tárgy- és formakáoszt enyhítették, amelyet a kiüresedett szertartások, ünnepek, a kapcsolatokban



Calatrava: múzeum, Milwaukee, 2001



Calatrava:

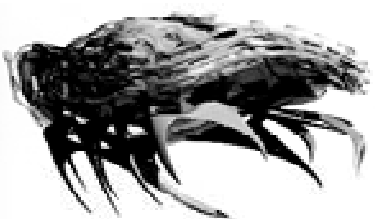


Grinshaw: Eden Project, Cornwall, 2000





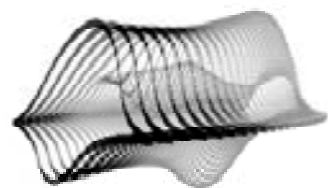
Novak: terv, 2001



Nox: zenei installáció, 2004



Kovac: hibrid project, Melbourne, 2004



szükségesnek vélt álarcok (álszerénység, fiatalosság, hagyománykövetés...) okoztak. A tisztaság- tisztíthatóság, a lemoshatóság erőteljesebben mozgatott a sík felszínelemek uralkodóvá válása felé, mint bármiféle esztétikai vagy művészi elvárás. Ugyanis – aki íves felszínekkel bajolt, az jól tudja – amilyen egyszerű egy szabályos íves ablakot lerajzolni, annyira nehéz kivitelezni helyi gödrök, kiemelkedések, szabálytalanságok nélkül – legalábbis addig, amíg a sík felületekre kialakult technológiák uralkodnak. A korábbi, díszítettség alá dolgozó technológiák – az egyenletlenségeket bőven takaró díszek miatt – kevésbé foglalkoztak az íves, különösen a térben görbülő alapfelületek jó minőségű előállításának technológiáival.

A visszadíszítés közelmúltbeli kísérlete során, a posztmodern divat éveiben többnyire minimális számú elemi dísz-alakzat átmeneti formák nélküli összerakását láttuk, az árnyalatok, fokozatok szegénységét, az évszázadokon át számos ésszerű okból kialakult tagozatok önkényes leegyszerűsítését, az arányátrendező és részletgazdagságot adó valamit hétköznapi működésre kedvező vonások semmibe vételével. Sajátos következménye ennek a felületességnek, hogy az egyébként ornamensektől, hagyományos tagozatoktól és tagolódásoktól mentes átmenetes felületeket díszített felületként értelmezik. Ráadásul jó esetben az átmenetes az öreges, fáradt, szemben a nyersen tördellett, amely kontrasztos, friss jelenségként kaphat elismerést.

A finom átmenetek a lágy formák átmeneteihez is hasonlóak, testiesek ami szagosat, zsírosat és könnyen romlót is jelent, valami nem-szellemi és kevésbé tartós közelségét.

A kidagadások és horpadások, a duzzadás, kitüremlés és hervadás, összegyűrődés „bio”-formái elmoszák a „kristálytiszta” geometriai rend, arányok látványát, és a nézőszögtől erőteljesen függő látványváltásokra irányítják a figyelmet. Az egyes objektumok formáinak, színeinek változatossága a másokhoz kapcsolódás sokkal szélesebb eszköztárát jelzi, mint a sík lapokkal vagy kevés szabályú felületekkel határolt objektumok, ahol a legszigorúbb illeszkedéstől elmozdulva tisztázatlan a „résztevők” készsége, alkalmassága a kevésbé tökéletes illeszkedésre.

Amint felsejlik az, hogy az objektum illeszkedési készlete egyoldalú vagy saját karaktere nemcsak heterogén, de részről részre zavaros, belső kapcsolódásai, átmenetei súlyosan fogyatékosak, a hozzá való kapcsolódás értelmetlenné válik. Ha meddő tézistaformákba hajlik, vagy furfangos görbe felületeket sokasít, részei között belső kommunikáció nincs (minthogy egymás kvázi-másolatai), nincs érdemi egymáshoz idomulásról szó. Várható, hogy kifelé próbál kárpótlást szerezni, agresszíven, de e kifelé kommunikációban nincs eszköztára a másfélék elismerésére, az azok iránti figyelem, az azokra hangolódás érzékeltetésére.

Vannak levegőtlenül zsúfolódó építmény-együttesek, ahol egy-egy ilyen kommunikációba nem bocsátkozó építmény összehangzás-szünetet, egyfajta csendet építhet. Ez a csendépítés a zeneművészeti előadások körében is elhanyagolt terület, babonás félelem övezi a kottával nem igazolható zenei fellélegzéseket is.

A modernitás a tradíciók háttér-szötte, kommunikációs hálózata hiányában kevés számú és durva szálakra fűzött kommunikációban létezik, ahol egy-egy szál megszakítása is orientációs bizonytalanságot idézhet elő. Felértékelődik az a vígasztaló-örület világ, ahol a nyilvánvaló monotonitás Godot-várakozásaiba ágyazódnak csekély változások, amelyek valamelyes esélyt adnak a némiképp eltérő képletek közötti rezonanciára.

Szellemi sablonok tömegét, köztük különösen primitív lakás- és együttélési képleteket, illeszkedési szabályokat, szorítunk gyermekeink gondolatvilágára. Corbusiertől a létezés kiagyalt fő funkciói, a Ford-modell a praktikus szervezhető tevékenységi láncokkal, a lakástervezés az ökonómiai és ökológiai rögeszmékkel szinte az építetők génjeibe ivódta. Régi épületek százait állítjuk helyre. De nem azért, hogy az építési és életviteli tradíciók hivatkozási alapként szolgáljanak jövőbeli építési és életviteli ügyeink során. Ahol a szülők nem táncolnak, nem énekelnek, nem fúr-faragnak, ahol egy családban jó, ha ketten-hárman élnek együtt, ahol a lakásokban esete kilenctől szilencium van a szomszédok miatt, ahol az otthonok nagyobbik feléből nem lehet udvarra, kertbe kilépni, ahol a lakások negyedéhez sem tartozk állattartásra alkalmas hely, tizedével sem szomszédos a természetes táj szabadon mozgó élőlényekkel, ahol a meghatározatlan helyek, különösen a szabadtéri szerelmi búvóhelyek elérhetetlenek, ott romlott, fagyasztott, penészes élet-díszítményeket kínálhatnak csak a tradíciótermékek hamis hangú árusai.